

Вознюк Оксана Леонідівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ОБВИНУВАЧЕНОГО ЯК ПІДСТАВИ ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04.2022, серед іншого, внесені зміни до частини 1 статті 335 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1]. Зокрема перелік підстав зупинення судового провадження доповнений призовом обвинуваченого для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Статтею 65 Конституції України встановлено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України. Водночас введений в Україні воєнний стан триває вже більше року, і мобілізація обвинуваченого може вплинути як на розумність строків судового провадження, так і на можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності в цілому.

Адже зупинення перебігу строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності передбачено у зв'язку з ухиленням від досудового розслідування або суду (частина 2 статті 49 Кримінального кодексу України), і не пов'язано з неможливістю судового розгляду внаслідок мобілізації обвинуваченого.

Важливим є питання чи є мобілізація безумовною підставою для зупинення судового провадження, тобто це право чи обов'язок суду?

На відміну від інших процесуальних кодексів, норми яких містять чітку конструкцію «Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі» (статті 251 ЦПК України, 227 ГПК України) «Суд може ... зупинити провадження у справі» (статті 252 ЦПК України, 228 ГПК України), Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює формулювання «суд зупиняє» (стаття 335 КПК).

Зазначена невизначеність очікувано призвела до варіацій правозастосування.

Так Верховний суд у своїй ухвалі від 5 січня 2023 року у справі № 459/2250/21 зазначив про правильність застосування апеляційним судом приписів статті 335 КПК, а саме мобілізації обвинуваченого як обов'язкової підстави для зупинення провадження у справі [2].

Аналогічна правова позиція висвітлена в ухвалі Київського апеляційного суду від 04.08.2022 у справі № 753/18179/20:

«Приймаючи до уваги наведені вище вимоги закону, а також ту обставину, що, як встановлено під час апеляційного розгляду, обвинувачений ОСОБА 5 після ухвалення щодо нього обвинувального вироку, який не набрав законної сили, був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, яку оголошено Указом Президента України № 69/2022 від 24 лютого 2022 року «Про загальну мобілізацію», суд апеляційної інстанції не тільки вправі, а повинен зупинити провадження щодо такого обвинуваченого до його звільнення з військової служби» [3].

Дещо інший підхід міститься в Окремій думці судді Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду щодо ухвали від 03.02.2023 у справі № 758/1780/17: «хоча ч. 1 ст. 335 КПК закріплює обов'язок, а не право суду зупинити судове провадження, але відповідна норма має застосовуватися, урахувавши не лише (1) формальну відповідність фактичної ситуації особи, у зв'язку з якою ініціюється питання щодо прийняття відповідного рішення, словесній конструкції норми, в якій відображено зміст конкретної підстави для зупинення провадження, але й (2) цілі, яких прагнув досягнути законодавець за наслідками доповнення норми тією чи іншою підставою» [4].

З цим варто погодитись, адже неврахування обставин та мотивів мобілізації обвинуваченого може призвести до недобросовісної поведінки та зловживань зі сторони захисту.

В цьому контексті вартими уваги вбачаються такі фактори:

- перебування обвинуваченого на військовому обліку до початку повномасштабного вторгнення;
- темпоральний зв'язок між мобілізацією обвинуваченого, початком дії воєнного стану, надходженням обвинувального акта до суду та внесенням відповідних змін до статті 335 КПК;
- функціональні обов'язки обвинуваченого як військовослужбовця, його місце перебування та наявні можливості брати участь у судових засіданнях, зокрема, у режимі відеоконференції без відлучення з місця служби із застосуванням власних технічних засобів.

Зокрема непоодинокими є випадки, коли військовий квиток або тимчасове посвідчення військовозобов'язаного оформлюється особою вже після набуття нею процесуального статусу обвинуваченого. Цілком нормальним є прагнення людини захистити свою країну від варварської збройної агресії російської федерації, однак такий фактор як час початку військової служби має бути оцінений в сукупності з іншими обставинами.

Зміни до частини 1 статті 335 КПК України набули чинності 01.05.2022, тобто через два місяці після початку повномасштабного вторгнення рф. Відтак бажання особи приєднатися до лав захисників

після внесення таких змін до кримінального процесуального законодавства також може свідчити про бажання уникнути кримінальної відповідальності, особливо за нетяжкі злочини або кримінальні проступки, де строки давності можуть складати два-три роки.

Також варто проводити аналіз часу призову обвинуваченого по відношенню до надходження обвинувального акта до суду або винесення вироку судом першої інстанції. Адже наближення потенційного притягнення до кримінальної відповідальності, можливість бути ув'язненим, може спонукати обвинуваченого до дій, пов'язаних з відтермінуванням таких негативних для нього наслідків.

Окремої уваги заслуговує військово-облікова спеціальність обвинуваченого. Організація і здійснення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі та стримування збройної агресії РФ потребує проведення низки заходів як безпосередньо в зоні проведення бойових дій, так і регіонах з відносно спокійною оперативною обстановкою.

Крім того, відповідно до абзацу 8 пункту 45 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008, участь в засіданнях судів або прибуття за викликом органів досудового розслідування є підставою для направлення військовослужбовця у відрядження [5]. Однак вказана норма не є імперативною. Оскільки виключно начальницькому складу військової частини відома інформація про вплив відрядження та/або дистанційної участі обвинуваченого на боєздатність підрозділу та можливі негативні наслідки такого відрядження (участі), вбачається за можливим судам звертатися з запитами до військових частин.

За приписами статті 28 КПК дотримання розумних строків судового провадження забезпечується судом. Зважаючи на постійну зміну оперативної обстановки, періодичну ротацію військовослужбовців, судам доцільно звертатися з відповідними запитами про надання інформації до військової частини, в якій проходить службу обвинувачений, як для вирішення питання про зупинення судового провадження, так і для подальшого контролю можливості його відновлення.

Відтак, не дивлячись на безумовність законодавчого закріплення такої підстави для зупинення судового провадження як мобілізація обвинуваченого, суди мають можливість дослідити об'єктивність неможливості продовження судового розгляду. Зазначене дозволить не порушити розумність строків, а також убезпечити від зловживань сторону захисту і не допустити використання воєнного стану для ухилення від кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n41> (дата звернення – 20.04.2023).
2. Ухвала Верховного суду від 05.01.2023 у справі № 459/2250/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108273915> (дата звернення – 20.04.2023).
3. Ухвала Київського апеляційного суду від 04.08.2022 у справі № 753/18179/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105694158> (дата звернення – 20.04.2023).
4. Окрема думка судді Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду щодо ухвали від 03.02.2023 у справі № 758/1780/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108772465> (дата звернення – 20.04.2023).
5. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 №1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17> (дата звернення – 20.04.2023).

Гальченко Вікторія Сергіївна,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Розвиток технологій докорінно змінив ведення діловодства, що також відобразилось на здійсненні правосуддя в Україні. Зокрема, законодавцем було запроваджено поняття «електронні докази». Так, електронний лист, голосове або текстове повідомлення, листування у месенджері можуть бути використані в суді як докази у справі. Цей процесуальний інститут потребує ретельної уваги, адже у разі виникнення спору, належно оформлені електронні докази можуть вплинути на позитивне вирішення справи. Тож юристам вкрай необхідно вміти правильно використовувати електронні докази в суді [2, с. 247].

Електронні докази, такі як електронні повідомлення, електронні документи, аудіо- та відеозаписи, стають все більш поширеними на досудовому слідстві. Їх використання може бути корисним для збору